

SEMIOTICA LEGILOR LUI MURPHY
Partea I. Preliminarii la etiologia murphysmelor
THE SEMIOTICS OF MURPHY'S LAWS
First Part. Preliminary to the Etiology of Murphyisms

Luminița CHIOREAN¹ & Maria KOZAK²

Abstract

The author seeks to interpret the production/reception mechanism of the joke through a Linguistic, Logical and encyclopedic approach of the act of humor. The offer of morphology as a referential document for the argumentation of joke as a ludical act is representative in the theory of the acts of language especially through the social function of laughter.

Each of Murphy's laws consists of a dialogical de-doubling, with a transmitter provided with linguistic, rhetoric and encyclopedic "savoir" as well as persuasive power on the level of enunciation and with a receiver (also possessing an interpretive "savoir-faire", a quality that makes him/her) accede to the hidden meaning of the joke, often presented as a paradox set up by a disorienting isotopy. On the textual level, nevertheless, there is a complice and an innocent, object of the explicit signification, both being actors and engaging into various interpretative mechanisms of the meaning (fundamental vs contextual).

The semiotic application of the joke is based on deconstruction, materialized in the opposition between behavioural norm and linguistic norm. The typology of jokes is offered by morphology, *opera aperta*, in the proper sense, once it receives in its corpus newly experienced laws.

Keywords: *Murphy's laws and Murphology, murphyism, eutrapelia, joke, the word of spirit the social function of laughter - homo ridens, homo ludens.*

1. De ce Murphy?

Evenimentele actuale asociate comunicării de criză au efecte negative asupra societății dezorientate care se confruntă cu dileme în privința luării deciziilor vitale. *Legile lui Murphy* sunt oferta inferențială în perfect acord cu iminența evidenței, deseori mașteră, percepută ca traumă colectivă a civilizațiilor. Fiecare dintre legile și corolarele, principiile și axiomele murphistesunt mostre de comic discursiv ce tănuiesc extracte parodice de referință la „recreațiile” societății.

Murphologia este ea însăși un corolar al frazeologismului **a face haz de necaz**. Dintotdeauna și pretutindeni, comical și râsul probează buna dispoziție în selectarea reprezentărilor intelective ca posibile variante la testul anxios al timpului. Prin umor, omul modern se eliberează de ostilitate, de frustrare, de spaime, refulări și reprimări, preferând vorba de duh, poanta, aluzia, gluma ca paliativ al stărilor tensive: „În lumea noastră tensionată până la ruptură, scria Robert Escarpit, umorul este unicul remediu care destinde nervii lumii fără a o adormi, îi dă spiritului libertate fără nebunie și plasează în mâinile omului, dar fără să-l strivească, greutatea propriului destin.”³ E starea firească a râsului de întâmpinare...

¹ Assoc. Prof. PhD, University of Medicine, Pharmacy, Sciences and Technology of Târgu Mureș

² PhD, National College "Unirea" of Târgu Mureș

³ Escarpit, *L'humour*, PUF, Paris, 1991, p. 72.

2. *Homoridens*

„*Homoest substantia animata, rationalis, mortalis, risuscapax*” (Alcuin, sex. XVIII, apud Palton, Aristotel, Quintilian), dar siminte, emoție, corp, duh sau spirit, raportul cu Celălalt. Comicul și râsul nu sunt sinonime: râsul este fenomen studiat de psihologie, prin raportare la *homoridens*, iar comicul este obiect al poeziei. Râsul este un afect, o stare care provine din transformarea bruscă a unei așteptări încordate în ceva ce se dezice de normă, uz, convenție. Rizibilul este categorie estetică (*comic, haz, răs*, dar poate fi peiorativul *deriziune*).

Între răs și comic nu există nici relația de reciprocitate: comicul nu se asociază neapărat cu râsul, pe când râsul tinde spre artă. În opinia lui Paul Zarifopol, râsul e reacție fiziologică, precis localizată, exterioară sau cel mult o exteriorizare relativă a unei mișcări interioare; pe când comicul se referă la un complex de maximă abundență și profunzime care indică întotdeauna un raport lăuntric, necesitând un atent examen interiorizat.⁴

Plaja semantică a comicului propune un inventar generos de termeni ce au în comun transgresarea unei reguli, subminarea convenției și, respectiv, miza aleatoriului parodic.

Astfel relația răs - umor propune termeni precum: umor, satiră, *Wit*-ul britanic și *Witz*-ul german (concepte diferite). Dinspre perspectiva relației răs – ironie, se manifestă: ironia ca simularea unei expresii serioase, chiar laudative, atunci când intenția transmite de fapt un mesaj comic; sarcasmul sau ironia virulentă, insulta, invectiva sau râsul sardonice, batjocoritor, râsul de respingere; ridicol (orice contrast al esențialului și al manifestării sale). În fine, relația răs-glumă antrenează formule discursive precum: jocul de cuvinte - calamburul și paronomaza (specularea efectelor paronimiei) cu efecte umoristice; **vorba de duh** sau spirit; *Geist*-ul teuton și *esprit*-ul galic (aceiași concept); *spirito*-ul italian; aluzia⁵; zeflemeaua; anecdota și snoava, ca specii literare ce conservă râsul, gluma, poanta.

Toate aceste concepte au în comun râsul și anumite aspecte comicologice, ca de pildă: virtuți compensatorii; virtuți simpatetice; semne ale percepției umane în discurs, pe care le vom discuta în analiza comicului discursiv inserat în **murphisme –comic spiritual, cugetări ... cu haz sau vorbe de duh, glume**, al căror mecanism, pus în funcțiune de răs, poate fi asociat **eutrapeliei** (apud Souriau)

2.1. Etiologii ale râsului

Pentru a înțelege mecanismul funcționării legilor murphiste, vom configura, într-un excurs, modelul rizibil, ținând cont de componentele specifice râsului.

Componenta psiho-somatică insistă pe specificul uman al râsului: omul e singura ființă care râde (Buffon). Râsul constă în exteriorizarea nu doar a bucuriei, a extazului și exuberanței, ci și a brutalității ca mod de manifestare a timidității; râsul este emoție dobândită și provocată în urma observării unor inadvertențe între datele oferite de realitate și reprezentările intuitive ale cunoașterii. Râsul și plânsul sunt proprii numai omului (Jaspers),

⁴Apud Marian Popa, *Comicologia*, Univers, 1975, p.107.

⁵ În stilistică, formulele comicului discursiv corespund metalogismelor (figurilor de gândire) – interpretarea stilistică din partea a doua a studiului.

modelul arhetipal din cultura latină, Janus Bifrons, fiind reprezentare ideală a contrariilor ce-l definesc cel mai bine pe om: euforie vs disforie.

Dintre aspectele anatomice și fiziologice ale râsului reținem că râsul este fenomen respirator „decompresiv, expulsiv, convulsiv și exploziv” și, simultan, destindere agreabilă, „mișcare puternică și fericită”, desfășurare extremă a unui impuls nervos. Descartes reține că râsul este efectul amestecului de pasiuni eterogene.

În **psihanaliză** se subliniază că starea comicului se bazează pe o **falie antitetică separând raționalul de irațional**, idee susținută încă din Antichitate, până la Freud. Prin urmare, se sugerează două aspecte: ruptura (falia) la nivelul *ontos*-ului și antiteza ca figură de gândire a discursului ce va confrunta realul cu ideea de real.

Cum obiectul demersului nostru îl constituie legea murphistă, dintre formulele discursive interesează vorba de duh, aluzia și gluma, caracterizate prin **specificul judecății de tip ludic, contrastul reprezentărilor, relația binară sens-nonsense, concizia**, numită de Freud „condensare” și **sucesiunea „siderație”** (uluire încremenită) – „**lumină**” (îluminare). La sugestiile lui Lipps, Freud condiționează posibilitatea glumei sau a vorbei spirituale (de duh) de existența unui obstacol, în cazul nostru, comunicarea de criză, cu sensul că timpul face asemenea presiuni asupra relațiilor interumane, astfel încât informațiile primite sporadic, trunchiate, fragmentate, lipsite de sens uneori, propagandistice, nu satisfac așteptările noastre aflate în conformitate cu anumite norme de conduită, cu un anumit set de valori la care accedem.

Prin urmare, râsul vine să suplinească disconfortul comunicațional, fiind folosit cu artă, meșteșug mai ales de intelectuali. Să ne amintim că, în Antichitate, râsul era perceput ca *techné* – tehnică, meșteșug, deprindere, artă, constând în convertirea la zâmbet a durtății determinate, atracții între lacrimi și râsete, caracterul contagios al veseliei. Acest aspect se mai păstrează în construcția parodică la care apelează murphismul. Astfel, forme ale glumei precum: **zeflemeaua, batjocura⁶, deriziunea, ironia, poanta** - poanta fină, lipsită de trivialitate, purgată de jigniri *ad personam* -, **vorba de duh** destind severitatea și dizolvă amărăciunea, se opun pateticului, înviorează, uitându-se plictisul sau oboseala. Tot din Antichitate, se încuraja producția comică: „**Glumele**, spunea Plinius cel Tânăr, aduc faimă nu mai puțină decât lucrările serioase”. Cicero și Quintilian vorbeau despre o tipologie chiar a rizibilului, distingând trei tipuri, și anume: râsul prilejuit de alții; râsul prilejuit de noi înșine (sau am spune noi: a face haz de necaz); râsul provenit din lucruri neutre. Variantele moderne sunt comprimate în *râsul de întâmpinare*, stare de armonie a grupului, respectiv *râsul de respingere*, produs de auto-excluderea arogantă, în opinia lui Dupréel, cauzată de contrast, automatism, triumf ca plăcere a securității individuale.

Acest ultim aspect nu trebuie confundat cu „**triumful narcisic**”, la care se referă Th. Hobbes și despre care Marcel Pagnol va spune că: „*Râsul e un cântec de triumf*, e expresia unei superiorități momentane, dar brusc descoperită de cel ce râde asupra celui ce râde.” *râs pozitiv*

⁶ În *Caractere*, La Bruyère observă: „*Batjocura* înțepătoare este aproape mereu semnul unui caracter urât; totuși, ea poate fi tolerată între egali. A batjocori pe cineva mai presus de tine înseamnă o prostie; iar pe cineva mai prejos de tine – o lașitate. *Zeflemeaua* este adesea dovada sărăciei de duh. A râde de oamenii de duh este privilegiul proștilor; proștii sunt în lume ce sunt nebunii la curte: vreau să spun oameni fără răspundere.”

(„râd pentru că mă simt superior ție, lui, lumii întregi, chiar și mie însumi”) vs răs *negativ* („nu râd pentru că există superioritatea mea, ci pentru inferioritatea ta.”⁷ Adăugăm acestui descriptiv rizibil stările la care face referire André Maurois : răsul este perceptul siguranței de sine, echilibrul dintre spaimă și liniștire. Mai mult: prin răs, omul anulează epuizarea, depresia, marasmul, angoasa, stări tensive ale unei societăți viciate, dobândind certitudinea triumfului asupra agresiunii cotidiene. Prin virtutea eliberatoare, ca „formă evoluată a unui semnal ancestral semnificând sfârșitul unei alerte”(D. Haywood), „comicul adevărat, sub forma sa ce mai înaltă, scria Etienne Souriau (...) introduce în viață acea virtute pe care misticii o numesc **eutrapelia**⁸: faptul de a privi existența cu voie bună și de a se elibera de toată apăsarea lumii acesteia.” (s.n.)⁹

Teoriile sociologice interpretează răsul ca formă socială a emoției, aparținând limbajului afectiv (Darwin), frecvent manifestându-se „tendențios” , o glumă cu intenție, eliberând refulare și reprimare. În același context, Bergson menționa că „răsul nu are un dușman mai mare decât emoția”, dezvoltând teoria prin semnificația socială a râsului: „Comicul se adresează unei inteligențe pure [afată] neîncetat în contact cu alte inteligențe. N-am mai gusta comicul, dacă ne-am simți izolați. **Răsul are nevoie de un ecou.**[...] **răsul nostru este întotdeauna răsul unui grup.** [...] Răsul trebuie să răspundă anumitor exigențe ale vieții în comun. **Răsul trebuie să aibă o semnificație socială.**” (s.n.)

Răsul devine inamicul pesimismului, eliminând gravitatea obstacolelor ce poate afecta psihicul: *Zâmbește! Mâine va fi mai rău!* Răsul oprește încăpăținarea rămânerii în eroare: *Dacă ceva poate să meargă rău... va merge, cu siguranță, rău!* Răsul construiește optimismul insistând paradoxal într-un iterativ al eșecului: *Două rele sunt numai începutul.* (corolarul lui Kohn) Apoi culminează cu apologia norocului în viață: *Nu credeți în minuni... bazați-vă pe ele!* Și, în fine, concluzionează cu obiectivitate: *În viață nu există învingători, ci numai supraviețuitori.* (Merrill)

3. *Homo ludens*

3.1. Răsul ca act ludic

Murphismul ca discurs gnomic se manifestă asemenea unui continuu proces creator, desemnând cadrul unor experiențe trăite și nu reflecții disparate asupra lucrurilor și întâmplărilor la care se raportează omul, ci efectul unor experiențe paradoxale, încercări în urma cărora spiritul uman se remontează în vederea depășirii evidenței, cu aspectele-i nebănuite, materializate, de obicei, în obstacole. Prin oferta murphistă se verifică experiența colectivă a omenirii, odată ce exprimă efectul experienței în „departele” temporal, supralicitare iterativă a optimismului cu rol în eludarea înstrăinării de sine.

Evidența e redată prin pactul dintre convenție și accidental, între motivat și arbitrar, însemne ale codului etic, relevante în diagnoza socială a timpului. Interesant este cum spiritul ludic privilegiază actualitatea murphismului pattern-uri de discurs subversiv prin care se elimină relațiile tensive.

⁷Apud Henri Bergson, op.cit., Marcel Pagnol, *Notes sur le rire*, Nagel, Paris, 1947.

⁸ Plăcerea conversației.

⁹Apud Henri Bergson, op.cit.

Tensiunile declanșatoare de stări disforice contravin derulării activităților sociale în condiții optime. Antidotul, paliativul recomandat în posologia vindecării traumelor sociale vine și dinspre „legile murphiste”, dinamizate de ludic. „Râsul, scria Immanuel Kant, un afect care provine din transformarea bruscă a unei așteptări încordate în **nimic**.”¹⁰ – pur și simplu, constăți că trauma nu trebuie să se manifeste, supărarea trebuie alungată, fiindcă eșecul (accidental, de multe ori, și inevitabil) poate fi distrus prin strategii ale succesului.

Murphismul devine un exercițiu ludic prin care „omul se acomodează la realitate” (apud J. Huizinga) Altfel spus, putem vorbi de o inserție a murphismelor în memoria colectivă prin intermediul jocului, ceea ce presupune ca jucătorul/ jucătorii, urmând anume strategii, să aplice reguli, aici, comportamentale cu impact direct asupra propriei persoane. Murphismul poate fi receptat ca un act terapeutic.

Murphismele reprezintă manifestări lingvistice ale actului ludic (in)voluntar creator de discurs parodic. Leo Frobenius evidențiază faptul că: „În joc se vedește capacitatea de a te dăruși sufletește și în realitatea ta cea mai deplină unei lumi secunde de aparențe...”¹¹

Paradigma ludicului murphist constă în deconstruirea convenției sociale, a clișeului, a uzajului lingvistic prin provocarea hazului de necaz convertit într-un râs colectiv, care, surprinzător, poate impune evidența ca iminență evenimentială. Actanții participanți la comunicarea murpiastă sunt alocutorul, autenticul creator de discurs, fie cu sinele sau alteritățile sale, fie cu partenerul de discurs, în persoana interlocutorului, care fie a experimentat evenimentul circumscris textului parodic, fie iese în întâmpinarea acestuia. Oricum, Altul, Celălalt sau/ și interlocutorul sunt predispuși depășirii obstacolelor. Sunt optimiști. Sau cu siguranță devin, prin participarea la un asemenea tip de discurs, în care se renunță voluntar la „judecățile implicite” (Escarpit) ale eticului convențional.

Concluzii

Esența *murphismului*, ca formulă discursivă, aflată în vecinătatea *vorbei de dub*, *a poantei*, *a glumei*, constă în dedublarea sa dialogică: (a) la nivelul enunțării, există doi actori, și anume: un emițător, înzestrat cu *savoir* lingvistic, retoric și enciclopedic și *faire croire* (persuadare și credibilitate), respectiv, un receptor capabil de un *savoir-faire* interpretativ ce intermediază decriptarea sensului ascuns al murphismului; respectiv (b) la nivelul comicului discursiv: un complice și un actor inocent, victima semnificației explicite.

În partea a doua a studiului, vom pleda pentru reprezentarea murphismelor ca microuniversuri teatrale (dintr-o perspectivă pragmatilistică).

În concluzie, să reflectăm asupra râsului ca virtute și să probăm murphismele! Parafrazându-l pe Etienne Souriau, merită să privim și totodată să trăim existența cu voce bună, cu jovialitate, să ne eliberăm de toată apăsarea lumii acesteia.

¹⁰Apud Henri Bergson, op.cit.

¹¹Idem.

Bibliografie

Bibliografie critică

Bergson, Henri, *Teoria râsului*, traducere de Silviu Lupașcu, studiu introductiv de Ștefan Afloroaiei, Institutul European, Iași, 1992.

Ducrot, Oswald, *Le Dire et le Dit*, Minuit, Paris, 1987.

Escarpit, Robert, *L'humour*, PUF, Paris, 1991.

Huizinga, Johan, *Homo ludens. Încercare de determinare a elementului ludic al culturii*, traducere de H.R. Radian, prefață și notă bibliografică de Gabriel Liiceanu, Humanitas, București, 2012.

Popa, Marian, *Comicoologia*, Univers, București, 1975.

Surse

*** *Legile lui Murphy, principiile lui Peter și alte 999 teoreme, postulate, axiome, paradoxuri, observații și descoperiri*, editor Maria Marian, Universal Dalsi, București, 1995.

Bloch, Arthur, *Legea lui Murphy*: ediție aniversară, traducere de Radu Paraschivescu, Humanitas, București, 2008.